

94/2016

A magyarországi „közúti járműgyártás” termelékenységi trendjeinek elemzése

Ildikó Ritzlné Kazimir – Bálint Murai – Klára Anwar – Anikó Száraz – Anikó Salamon: Analysis of productivity trends in 'manufacture of motor vehicles' in Hungary

IARIW 34th General Conference. Dresden, Germany. 2016. augusztus 21–27. 1–13. p.

URL: <http://www.iariw.org/dresden/kazimir.pdf>

Nemzetközi sikert aratott a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) szerzői kollektívája Drezdában, az IARIW, a Nemzetközi Jövedelem- és Vagyonkutató Társaság idén augusztusban 34. alkalommal megrendezett nemzetközi konferenciáján. A tanácskozás termelékenységet tárgyaló szekciójában a KSH Nemzeti Számlák Főosztályának öt munkatársa közös dolgozatával megosztott első helyezést ért el. A magyarországi közúti járműgyártás termelékenységi trendjeinek elemzése arra az általánosabb kérdésre kereste a választ, miként mérhető a multinacionális társaságok magyarországi jelenlétének hatása, hozzájárulhatnak-e a gazdaság fejlődéséhez – közelebbről pedig, hogy mely iparágak termelékenységének javulása írható a közúti járműgyártás számlájára. A szerzők a magyar gazdaság ágazataira vonatkozó többtényezős termelékenység (multi-factor productivity, MFP) alakulásának áttekintését fogalmazzák meg távlati célként. (Ez a mutató az input bizonyos készleteinek segítségével méri a kibocsátás egységeire jutó változásokat, utalva az új technológiák, a méretgazdaságosság, a termelés-szervezés hatásaira.)

Az elemzés számításai nem nevezhetők egyszerűnek. Szükség volt a hazai kibocsátást bemutató Ágazati Kapcsolatok Mérlegében (ÁKM) található (másképpen Forrás- és felhasználástáblák) adatok áttekintésére, hogy alkalmazható legyen a Leontief-inverz módszer, lévén, hogy egy-egy iparág technológiai állapotára a köztes fogyasztás és a kibocsátás hányadosából lehet következtetni. A termelékenység változásainak nyomon követéséhez az ágazatok negyedéves ledolgozott munkaóráinak, és negyedéves bruttó hozzáadott értékeinek változatlan és folyó áras számait kellett szembesíteni, kiszűrve a

TARTALOMJEGYZÉK

Demográfia	1
Társadalom	18
Gazdaság.....	24
Általános kérdések	45

szезonális ingadozásokat. Az ágazat esetében az elemzések azt mutatták, hogy teljes köztes fogyasztásának 83%-a importból származott; a fennmaradó (belföldi) rész három ágazat között oszlott meg. A húzóágazatként felfogott közúti járműgyártás a gumi-, műanyag termékek, valamint a fémfeldolgozási termékek gyártására gyakorol hatást. Míg az utóbbi ágazatra a járműgyártás a megfelelő (Granger-féle) teszt tanúsága alapján valószínűsíthetően kedvező hatást fejt ki, ugyanez nem mondható el az elsőről. A tanulmány végkövetkeztetése szerint a közúti járműgyártás a kibocsátás volumenének növekedése mellett nem javítja szignifikáns mértékben az ágazat köztes fogyasztása és végső kibocsátása közötti arányokat.

TÁRGYSZAVAK: járműipar, ágazati kapcsolatok mérlege

HOLKA LÁSZLÓ

Demográfia

95/2016

Termékenység és családpolitika Közép- és Kelet-Európában 1990 után

Tomas Frejka – Stuart Gietel-Basten: Fertility and family policies in Central and Eastern Europe after 1990

Comparative Population Studies, 2016. 1. sz. 3–56. p.

URL: <http://www.comparativepopulationstudies.de/index.php/CPoS/article/view/212/222>

DOI: 10.12765/CPoS-2016-03en

A cikkben két szempont alapján vizsgálnak közép- és kelet-európai országokat – többek között Litvániát,

Magyarországot, Csehországot, Szlovákiát, Horvátországot, Szerbiát. Elsőként a termékenységi mutatók változását vizsgálják, másodsorban pedig ezen országok családpolitikáját elemzik, és azok hatásait vizsgálják a termékenységi trendekre vetítve.

A demográfiai adatok azt mutatják, hogy az 1960-ban kezdődött termékenységi hanyatlás folytatódott az 1970-es években is. Magyarországon ez annak köszönhető, hogy a Ratkó-korszakot követően a nők egyre kevesebb gyereket vállaltak. Az 1990-es évektől kezdődően egyre inkább kitolódik a gyermekvállalás ideje, nemcsak Magyarországon, hanem a többi vizsgált országban is. A termékenységi ráta pedig a cikk szerzői szerint, a 2000-es évek végén újra elkezdett növekedni. A kétgyermekes családok száma fokozatosan visszaszorult, az egygyermekesek pedig elkezdett emelkedni, és amíg az 1970-es években csak néhány gyermektelen nő volt, addig a 2000-es években számuk többszörösére emelkedett.

A szerzők szerint a termékenységi trend vizsgálata során felmerült kérdésekben a családpolitikai intézkedések komoly feladat elé állítják a szakembereket. A széleskörű családpolitikai modellt, a szülés utáni modellt és a hagyományos családmódot is megvizsgálták.

A legtöbb családpolitikai intézkedés a vizsgált országokban több hiányosságot mutat, amely megakadályozza, hogy jóléti családok jöjjenek létre, és nem biztosítja a feltételeket, hogy növekedjen a termékenység. Valószínűsítik a további stagnálást/hanyatlást a termékenységi mutatószámokban, amely talán maga után von hosszú távú demográfiai és társadalmi következményeket, mint például a népesség folyamatos csökkenése, illetve az egészségügy és társadalombiztosítás problémaköre.

Mindent egybevetve a vizsgált országokban a termékenységi ráta hanyatlak az 1970-es évektől, azonban van néhány kivétel és olyan ország, ahol stagnálás tapasztalható. A termékenység növekedésére nem látnak sok esélyt a demográfus szerzők. Végezetül két fő következtetést vonhatunk le a tanulmányból: egyrészt nem valószínű a születésszám növekedése a közeljövőben, másrészt a létező családpolitikák számos kihívással néznek szembe, amelyek akadályozzák, hogy optimális jóléti családmódot alakítsanak ki, valamint biztosítsák a termékenység növekedésének feltételeit.

Pári András kiegészítése: Magyarországon a családpolitikára szánt kiadások viszonylag magasak a többi európai országhoz viszonyítva, és a támogatási rendszer különös figyelmet fordít a kisgyermekes

családokra: a gyermek születése utáni három évben három támogatási forma (CSED, GYED, GYES) is segíti a családokat. Ezekkel a támogatásokkal évtizedeken keresztül a gyermekek otthoni nevelésének elősegítése volt a cél. Az utóbbi években a GYED extra intézkedéscsomag bevezetésével a kisgyermekes melletti munkavállalás elősegítése is kiemelt szerepet kapott. A bőkezű magyarországi ellátás ellenére termékenységi mutatói az utóbbi években megfigyelhető emelkedés ellenére sajnos még mindig alacsonynak számítanak itt is, amely a népesség reprodukciójához sem elegendő.

TÁRGYSZAVAK: termékenység, gyermekvállalás, családpolitika, Közép-Európa, Kelet-Európa

PÁRI ANDRÁS

96/2016

Fiatalférfiak reprodukciós tervei a Cseh Köztársaságban

Renáta Kyzlinková – Anna Štastná: Reprodukční plány mladých mužů v ČR

Demografie, 2016. 2. sz. 111–128. p.

URL: https://www.czso.cz/documents/10180/33199357/clanek+1_kyzlinkova+stastna.pdf/7028d36e-b87f-4382-acee-09878fd24282?version=1.0

Azt, hogy hogyan alakulnak az apai szerepek mind a családon belül, mind a munkaerőpiacon, Csehországban egy sor szociológiai vizsgálat igyekezett feltárni. Ugyanakkor a férfiak utódvállalási hajlandóságának demográfiai megközelítésű feltérképezése (a szülővé válás időzítése, az ehhez vezető döntést befolyásoló tényezők) a nőkéhez képest háttérbe szorult. A férfiak apává válásról hozott döntéseinek beható tanulmányozását a fejlett országokban csak az „új apaság” fogalmának a múlt század utolsó harmadában elterjedt koncepciója hozta felszínre, amely a családon belüli hagyományos szerepek módosulását követte nyomon.

A férfiak reprodukciós terveinek tanulmányozásához a szerzők a Cseh Tudományos Akadémia Szociológiai Intézetének 2010-es, *Életutak és szakmai pályák* elnevezésű adatgyűjtésének másodlagos feldolgozását végezték el. A reprezentatív mintába 4 010, 25 és 60 év közötti megkérdezett került be, közülük az utódvállalási készség tisztázására a 25 és 29 év közötti férfiakat választották ki, összesen 366 főt; a felvétel idején csaknem valamennyien (94%) gyermektelenek voltak. Tekintettel arra, hogy a

hivatalos statisztikai adatokból csak a nők életkorát lehet megállapítani első gyermekük megszületésekor (amely 29,9 év volt), a férfiakét nem, ezért az apák korát egy modell segítségével becsülték meg, és az eredmény megközelítőleg 33,2 esztendő lett. Ennek alapján feltételezhető, hogy sikerült körülhatárolni a célcsoportot – annál is inkább, mivel az adott korosztály tagjai ebben az életszakaszban kezdik el mérlegelni (esetleg tervezni) a szülői szerep vállalását. Az erre vonatkozó tervek utalnak rá, mekkora hajlandóság mutatkozik a fiatalembereknél életmódjuk apasággal járó megváltoztatására.

A fiatal férfiak reprodukciós tervei erősen függenek iskolai végzettségüktől: ez az összefüggés jelentősebb, mint a nőknél. A 25 és 29 év közötti, gyermektelen megkérdezettek között a felsőfokú végzettséggel rendelkező férfiak 70, a középfokú iskolázottak 60%-a nyilvánította ki, hogy szeretne gyermeket, ugyanakkor az alapfokú, vagy szakmai végzettségűeknél csak minden második. Külön érdekesség, hogy az iskolai végzettség ilyen meghatározó szerepéhez hasonlóan erős kapcsolat nem mutatható ki a társadalmi-gazdasági státusz, vagy a munkavégzés jellege között (fizikai vagy szellemi). A gyermekvállalási hajlandóságot befolyásoló strukturális hatások közé sorolható a megkérdezettek családi háttere – ám ezek elemeinek áttekintése (teljes, vagy csonka családban nőtt-e fel, testvérek száma, városi vagy falusi környezetben) nem árulkozik szignifikáns eltérésekről.

Az értékbeli hatások felmérésére a szerzők két hipotézist állítottak fel: az egyik szerint a hagyományos nemi szerepekhez közel álló férfiak gyakrabban fognak gyermeket tervezni, mint a nemek egyenlőségét vallók, a másoknak megfelelően azok a férfiak, akiknek a gyermek nem jelenti életük kizárólagos értelmét, gyakrabban nyilatkoznak úgy, hogy nem terveznek gyermeket. Faktoranalízis, majd a gyermeket tervező és nem tervező férfiakra jellemző (számtani) átlagok egybevetése nyomán egyik hipotézis sem igazolódott.

A situációs hatások közül alapvető a párkapcsolat kérdése. Az adatok azt mutatják, hogy az állandó partnerrel rendelkezők inkább hajlottak rá, hogy életük során gyermekük legyen, mint akik egyedül éltek. A mintában az állandó partnerrel rendelkezők aránya 41% volt; háromnegyedük vallotta, hogy szeretne gyermeket, és mindössze 9%-uk nyilatkozott úgy, hogy nem tervez utódot. Hasonlóan kedvezően viszonyult az utódnemzéshez azoknak a fiatalembereknek a 44%-a, akiknek még soha-

sem volt állandó partnere. A gyermekvállalási kedv nem kevésbé meghatározó eleme a lakáskérdés: a vizsgált korcsoport gyermektelen tagjainak 40%-a szüleivel vagy rokonainál lakik, csupán egynegyedük él együtt partnerével, 13%-uk önállóan, és egyötödük osztja meg hajlékát valaki mással. A gyermekvállalási kedvüket a többiekénél gyakrabban nyilvánítók a párjukkal együtt élők közül kerülnek ki (háromnegyedük szolt erről a szándékáról); őket követik az önállóan élő férfiak (akik a szüleikkel együtt lakó társaiktól eltérően a múltban gyakrabban rendelkeztek állandó partnerrel).

A szerzők a különböző változóknak a fiatal férfiak gyermekvállalási hajlandóságára gyakorolt hatását bináris logisztikai regresszióval ellenőrizték (egy kategóriába összevonva a „nem tervez gyermeket” és a „nem tudom” válaszokat). A modellt növekvő számú változóval dúsítva arra jutottak, hogy a fiatal férfiak gyermekvállalási hajlandóságát nem befolyásolja lényeges mértékben, hogy a megkérdezett milyen családi környezetben nőtt fel – miként lakóhelye sem. Jelentősebb hatás nem mutatkozott sem a munkaerőpiacon betöltött helyzet, sem az egészségi állapot esetében. Az eredményekből az derül ki, hogy meghatározó a szerepe a megkérdezettek végzettségének, párkapcsolati előéletének van, valamint annak, milyen értéket tulajdonítanak a gyermeknek az ember életében. Más kutatásokkal egybehangzóan megállapítható, hogy a legalacsonyabb végzettségű fiatalemberek előnytelen helyzetben vannak a párkapcsolatok terén, feltehetően azért, mert a nemi szerepeket és a partnerkapcsolatokat illetően a hagyományos modell hívei, s az ezzel járó családfenntartói szerepüket alacsony társadalmi státusok miatt csak nehezen tudják betölteni.

TÁRGYSZAVAK: reprodukció, fiatal férfiak, gyermekvállalási hajlandóság, iskolai végzettség, társadalmi-gazdasági státusz, párkapcsolat, apai szerep, Csehország

HOLKA LÁSZLÓ

97/2016

Időskori aktivitás Európában

Alan Walker – Asgnar Zaidi: New evidence on active ageing in Europe

Intereconomics, 2016. 3. sz. 139–144. p.

URL: https://www.ceps.eu/system/files/IEForum3_2016_5.pdf

DOI: 10.1007/s10272-016-0592-0

A népesség öregedése rohamosan közeledő kihívást jelent Európa számára. Az erről folyó viták azonban igen sokszor csak a gazdaságra, a munkaerőpiacra és az államháztartásra gyakorolt hatásra fókuszálnak. A tanulmány elismeri, hogy az öregedés gazdaságra gyakorolt hatása valóban jelentős, de véleményük szerint más aspektusból is meg kell vizsgálni a kérdést. Nevezetesen, hogy létezik egy úgynevezett aktív időskor, amikor az idősök produktívan töltik el idejüket, aktív, önálló, teljes jogú tagjai a társadalomnak, teszik mindezt a társadalom segítségével. A cikk az EU-tagállamokat csoportosítja aszerint, hogy e fejlődési folyamat mely fázisában járnak.

Kiindulópont a WHO által publikált alapdokumentumban rögzített koncepció, amely áttörést jelentett az idősügyi politikában, mivel kihangsúlyozza, hogy a figyelmet az emberi élet kiteljesedésére kell fordítani, és nem kizárólag a szociális és egészségügyi vonatkozásokra leszűkíteni.

Az alapdokumentum szerint az aktív időskor koncepciója három alappilléren nyugszik, úgymint az egészség, a társadalmi részvétel, és végül, de nem utolsó sorban a védelmi pillér, amely biztosítja az idősök számára a biztonsághoz és a méltósághoz való jogot, és társadalmi szinten segít ennek megvalósításában. Az egészségügyben és a szociális ellátó rendszerben az aktív idősödés koncepció értelmében a megelőzésre kerül a hangsúly, azaz arra, hogy hogyan tudnak az idősök minél tovább ön-ellátóak, fizikailag és mentálisan is aktívak maradni.

Az öregedés problémáját az Európai Unió is felismerte, ezt bizonyítja, hogy a 2012-es esztendőt kinevezte az Aktív időskor és a nemzedékek közti szolidaritás európai évének (EY2012). Ennek jegyében elkészítették az időskori aktivitási indexet (AAI), amely huszonnégy mutatóból képzett indikátorral kívánja jelezni, hogy az egyes tagállamokban milyen erős az időskori aktivitás.

A rangsor négy fő téma köré csoportosított adatokból állt össze: 1) foglalkoztatottság, 2) társadalmi részvétel, 3) önálló létfenntartás képessége, illetve 4) szellemi-egészségi kapacitás.

A cikk részletes diagramot is közöl az országok által elért eredményekről. Az összesített rangsor alapján az unió tagállamait a tanulmány három csoportra különítette el. Az első csoportba került Svédország, Dánia, Hollandia, az Egyesült Királyság, Finnország és Írország. Az ő pontszámuk 38,6 és 44,9 között mozgott. Svédország mind a négy területen kiváló eredményeket ért el. Írország esetében különlegesen alakult a helyzet, hisz az időskorúak

foglalkoztatási aránya alacsony, ezt azonban ellensúlyozta a társadalmi részvétel révén elért magas pontszám. A csoportból még ki kell emelni az Egyesült Királyságot, mégpedig azért, mert a foglalkoztatottság terén elért pontszám magas ugyan, de a másik három területen – összehasonlítva a többi taggal – eléggé rosszul teljesített.

Franciaország, Luxemburg, Németország, Észtország, Csehország, Ciprus, Ausztria, Olaszország és Belgium a közepesen teljesítők közé tornáztta fel magát. Ezek az országok a foglalkoztatást nézve átlagosan magasabb eredményeket értek el, mint a másik három részterület tekintetében. Németország három kategóriában az EU-átlag fölött van, viszont a társadalmi részvételre kapott pontszáma húzta le a középső csoportba.

Tizenhárom tagállam képezi az alacsony eredményt elért csapatát. A tanulmány külön szót ejt a négy sereghajtóról – köztük Magyarországról is –, mivel ők mind a négy területen az uniós átlag alatt teljesítettek. Máltát a foglalkoztatás terén elért alacsony pontszáma miatt emelik ki a szerzők, s hozzátesszik, hogy ez különösen az időskorú nőket sújtja. Ez a probléma azonban általánosságban elmondható az összes tagállamot tekintve. A nők időskori aktivitási indexe mindenütt alacsonyabb, mint a férfiaké, beleértve Máltát, Ciprust és meglepő módon Luxemburgot és Hollandiát is. Történik mindez annak ellenére, hogy az Európai Unió igen komoly erőfeszítéseket tesz a nemek közötti szakadék eltüntetésére.

A kutatók véleménye szerint az időskori aktivitási index előnye, hogy rámutat a hiányosságokra, és képes új fejlődési irányvonalat kijelölni. A fentiek túl önálló problémaként van jelen az egyedül élő 80 év felettiek egyre növekvő csoportja, amely probléma kezelése egy újabb koncepció kidolgozását teszi szükségessé.

Az aktív időskor biztosítása nagyon fontos növekedési stratégiát jelent az Európai Unió számára, és ez alatt nem csak a gazdaság, a nyugdíjellátásra fordított összeg növekedése értendő, hanem egy ennél jóval szélesebb, kiterjedtebb társadalmi növekedés is. Ahhoz, hogy az újabb és újabb problémákra megfelelő választ tudjunk adni, elsőként tovább kell gondolni, hogy mit is jelent az öregedés mind gazdasági, mind társadalmi szinten a következő évtizedekben – vélik a tanulmány írói.

TÁRGYSZAVAK: aktív időskor, népesség öregedése, foglalkoztatás, társadalmi részvétel, nyugdíj, Európai Unió

98/2016

Románia lakosságának aggasztó csökkenése. A lakosság száma az 1966-os szinten áll. Két kisvárosnyi lakosság tűnik el évente

Populatia Romaniei, scadere alarmanta. Suntem la nivelul lui 1966. Anual dispar doua orase mici.

Ziare.com, 2015. december 10.

URL: <http://www.ziare.com/social/romani/populatia-romaniei-scadere-alarmanta-suntem-la-nivelul-lui-1966-1398271>

Románia népessége folyamatosan csökkent az elmúlt években, így 2014-ben a lakosság száma már nem érte el a húszmilliót, amely azt jelenti, hogy az ország az 1966-os szinten áll – nyilatkozta Tudorel Andrei, az Országos Statisztikai Intézet (INS) elnöke.

Az INS által publikált, *Románia Demográfiai Évkönyve* című kiadvány egy sor statisztikai adatot közöl a lakosság számát és demográfiai szerkezetét, természetes népmozgalmi folyamatait (születések, halálozások, házasságkötések, válások) és vándorlását illetően.

Tudorel Andrei szerint az ország lakosságának legalacsonyabb szintjét 1930-ban rögzítették, amikor 14 100 000 lakost számláltak, a legmagasabb számot pedig 1990-ben érte el, amikor 23 200 000 főt tartottak nyilván. Románia állandó lakossága a 2002-es 21,7 millióról 2014-re 19,9 millióra csökkent.

„A nyugat-európai országokhoz viszonyítva Romániára megkésett demográfiai fejlődés jellemző (...)” – nyilatkozta, majd hozzátette, hogy Románia belátható időn belül nem tudja biztosítani a népesség lélekszámának tizenkilencmillió szinten való tartását, figyelembe véve, hogy csak 2014-ben nyolcvanezer fővel csökkent a népességszám, ehhez adódott negyvenezer kivándorló állampolgár. Az állandó népesség tartós fogyása évi két kisváros lakosságának eltűnésével egyenértékű. Ami a népesség csökkenésének okait illeti, az elnök kiemelte az 1989 után tapasztalt magas halálozási, illetve alacsony termékenységi arányt és a kivándorlást. Az 1990 és 2014 közötti időszakban az állandó lakosság csökkenésének legfőbb oka a nemzetközi vándorlás volt.

Az NSI szerint, a lakosság elöregedésének mértékét jól érzékelteti a népesség korfájának változása. Ennek megfelelően, míg 1970-ben a 65 éven felüli korosztály a teljes népesség alig 8,6%-át tette ki, 2014-ben ez az arány 15,1% volt. A 15 éven aluli gyermekek aránya pedig, amely 1970-ben megha-

ladta a teljes népesség egynegyedét (25,9%), 2014-re jelentős mértékben, 14,9%-ra csökkent.

A rendelkezésre álló statisztikai adatok elemzéséből az is kiderül, hogy a román lakosság 1985-ben vált többségében városlakóvá. Azokban a megyékben a legmagasabb a népsűrűség, amelyekben a gazdasági növekedés pólusait jelentő városok találhatóak, vagyis Jászvásár, Konstanca, Ploiesti, Krajova, Temesvár, Kolozsvár, Brassó és Bukarest, továbbá amelyek vonzó munkaerőpiaci célpontok.

Noha Romániában, az elmúlt húsz évben stagnált a bruttó reprodukciós együttható, az utóbbi időben csökkenni kezdett, így 2014-ben az egy nőre eső újszülöttek arányszáma 1,3 volt, messze elmaradva a 2,1-es reprodukciós szinttől. Tudorel Andrei véleménye szerint jelen helyzetben nem növelhető a születések aránya, ezért inkább a gyermekhalandóság csökkentésében látja az egyedüli megoldást.

Ami a születési arányszámot illeti, 1990 óta Romániában az 1961-ben tapasztalt gyermekvállalási magatartáshoz hasonló tendencia figyelhető meg, ugyanis egyre kevesebb gyermek születik, azonban a csökkenés 1990 után felgyorsult. Romániában a születési arányszám alacsonyabb az első gyermekes családok esetén, és a mérleg nyelve a több gyermeket vállaló családok felé billen.

Az évkönyvből egyrészt kiderül, hogy nőtt a gyermekvállalási átlagéletkor, 2014-ben az első gyermeküket szülő nők átlagéletkora 26,7 év volt az 1987-es 22 évvel szemben. Ugyanakkor az Európai Unióhoz viszonyítva, Romániában még mindig magas a nagyon fiatalon szülő anyák száma.

A korcsoportok szerinti termékenységi arányszám is jelentős változásokon ment keresztül 1989 után, amikor csökkent a termékenységi ráta, ellenben nőtt a legmagasabb termékenységi arányszámmal rendelkező korcsoport átlagéletkora. Így, míg az 1970 és 1985 közötti időszakban a 20–24 éves korcsoportban volt a legmagasabb a termékenységi arányszám ezer nőre számított 201,4 élve születéssel, illetve a 2005 és 2014 közötti időszakban 191,4 élve születéssel, addig 2005-ben a termékenységi arányszámban jelentős visszaesés tapasztalható, a 20–24 év közötti nők esetében ezer nőre mindössze 70 élve születés jutott, 2014-ben pedig már mindössze 55,9.

„2005-ben és 2014-ben már a 25–29 éves korcsoportban volt a legmagasabb a termékenységi ráta, mégpedig ezer nőre számított 77,3, illetve 67,8 élve születéssel, ami a gyermekvállalási átlagéletkor növekedését jelenti” – emeli ki az évkönyv,

ugyanakkor 1975 és 2014 között jelentősen csökkent az ezer főre jutó születési arányszám, 19,7 élve születésről 8,3-ra.

TÁRGYSZAVAK: népességcsökkenés, termékenység, Románia

BÁNDI MELISSA

99/2016

Románia demográfiai helyzetének áttekintése

Valentina Vasile – Ana Maria Dobre: Overview of demographic evolution in Romania

Romanian Statistical Review, 2015. 4. sz. 27–45. p.

URL: http://www.revistadestatistica.ro/wp-content/uploads/2015/09/RRS4_2015_A3.pdf

A tanulmány célja a romániai lakosság demográfiai állapotának bemutatása az utóbbi két évtizedben történt változások tükrében. A szerzők forrásként az 1992., 2002. és 2011. évi népszámlálások adatait használták fel, számos táblázatot és grafikont mellékeltek az anyaghoz az adatok szemléltetéséhez, összehasonlításához. A demográfiai helyzetkép mellett azt is megvizsgálják, hogy annak változása milyen következményekkel jár(hat) a munkaerőpiacot illetően. A cikk a népesség általános demográfiai jellemzőin kívül etnikai bontásban is vizsgálja a lakosságot, így a különböző kisebbségekre vonatkozóan is közöl adatokat.

A censusok eredményei alapján megállapítható, hogy az ország demográfiai jelentős változásokon ment keresztül. E tekintetben legfontosabb tényezőkként az – Európa szerte – alacsony születésszámot, a munkaerő kivándorlását és a családmódel megváltozását kell megemlíteni. 1992 és 2011 között 2,7 millió fővel csökkent Románia lakossága a negatív természetes szaporulat és a nemzetközi vándorlás következtében. További aggodalomra adhat okot a nemek arányának vizsgálata, hiszen a nők a teljes népességen belül is többségben vannak, de különösen a 45 év feletti korcsoportok esetében jelentős a számbeli eltérés a két nem között.

Akárcsak az összlakosság, úgy az egyes etnikumok külön-külön is komoly változásokat éltek meg. Népeség számukat ugyanazok a fentebb említett tényezők befolyásolják, ám eltérő mértékben. Míg a németajkú lakosság számának fogyása mögött a kivándorlás húzódik meg, addig a románok esetében a születendő gyermekek számának csökkenése és az első gyermek születésének kitolódása a fő tényező. A szerzők öt csoportba sorolták a romániai

nép csoportokat demográfiai jellemzőik alapján.¹ Figyelemreméltó, hogy a román etnikum 1992-ben a maga 34,9-es átlagéletkorával még „fiatalnak” számított, addig 2011-re, a 41,3 évvel viszont már „idős” népességgé vált. A szerzők a jelenleg is alacsony születésszám (1,3) megléte és a kivándorlás miatt további népességcsökkenést és gyors elöregedést prognosztizálnak a román lakosságot illetően.

A tanulmány szerint bár az öregedés súlyos nemzetpolitikai kihívást jelent Románia számára, jelentős kormányzati-politikai intézkedések még nem történtek a tendencia ellensúlyozására. A szerzők úgy látják, hogy a népesség elöregedése nem önmagában álló probléma, hanem több más területre is hatást gyakorol, így azokkal együtt, közösen kell kezelni.² Meglátásuk szerint a román gazdaság versenyképességének növelése nagyban hozzájárulhat a negatív tendenciák (például kivándorlás) megfordításához. Ehhez azonban nem csak az új képességek és tudás megszerzése, új munkahelyek teremtése szükséges, hanem az emberi tényező figyelembe vétele is, célozva ezzel az országban élő különböző etnikai csoportokra és eltérő kulturális modelljükre.³

Az aktuális demográfiai trendek várható következményeit az idős- és a gyermeknépesség elartottsági rátája tekintetében is megvizsgálták a szerzők, az összlakosságra és külön az etnikumokra is lebontva. Megállapították, hogy az 1989 után született generációkra sokkal nagyobb teher nehezedik majd, hiszen egy, a mainál jóval nagyobb létszámú idős népességet kell majd eltartaniuk.

Összességében elmondható, hogy a lakosság öregedésének számos oka lehet, és ez Románia esetében az egyes nép csoportok különböző társadalmi és gazdasági feltételeinek tanulmányozásából egyértelműen kitűnik. A szerzők szerint a további demográfiai és gazdasági változások a népesség különböző csoportjait (iskolások, aktív dolgozók, családostok, idősek) érintő politikai irányvonalak változását idézik majd elő. A demográfiai problémák legyőzésének kulcstényezőjét a munkaerőpiac

¹ Fiatal, gyorsan öregedő népesség például a roma, a kínai; fiatal, lassan öregedő népesség például az ukrán, az orosz; idős, gyorsan öregedő népesség például a román, a görög, a lengyel, a cseh, a német, a török; idős, lassan öregedő népesség például a magyar, a bolgár, a tatár, a csángó és a fiatalodó etnikai csoportok például az örmény, az olasz, a zsidó.

² Ezek között említik az oktatást, a munkaerőpiacot és az egészségügyi rendszert is.

³ Ezzel kapcsolatban az oktatás szintjét, a tradicionális vagy az adott nép csoport körében gyakori foglalkozásokat, a foglalkoztatási jellemzőket, mintákat és az életstílust sorolják fel.

megreformálásában látják, hiszen véleményük szerint az utóbbi két évtizedben nem csak jelentős mennyiségű erőforrást pazaroltak el, hanem a potenciális munkaerőt sem használták ki maximálisan, illetve részben elvesztették a kivándorlás következtében. A helyzet megoldása a kutatók, a politikusok feladata, akiknek meg kell találni azokat az eszközöket, amelyek a hazai munkaerő kiaknázásához szükségesek. Ebben nyújthat segítséget a romániai lakosság statisztikai, demográfiai adatbázisának összeállítása, amely a szerzők elképzelése szerint, megalapozná az oktatás és a foglalkoztatás terén szükséges reformokat a demográfiai helyzet pozitív irányba történő elmozdítása érdekében.

TÁRGYSZAVAK: népességcsökkenés, termékenység, Románia

HORVÁTH BALÁZS

100/2016

Ikerszületések aránya fejlett országokban: trendek és magyarázatok

Gilles Pison – Christiaan Monden – Jeroen Smits: Twinning rates in developed countries. Trends and explanations

Population and Development Review, 2015. 4. sz. 629–649. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2015.00088.x/pdf>

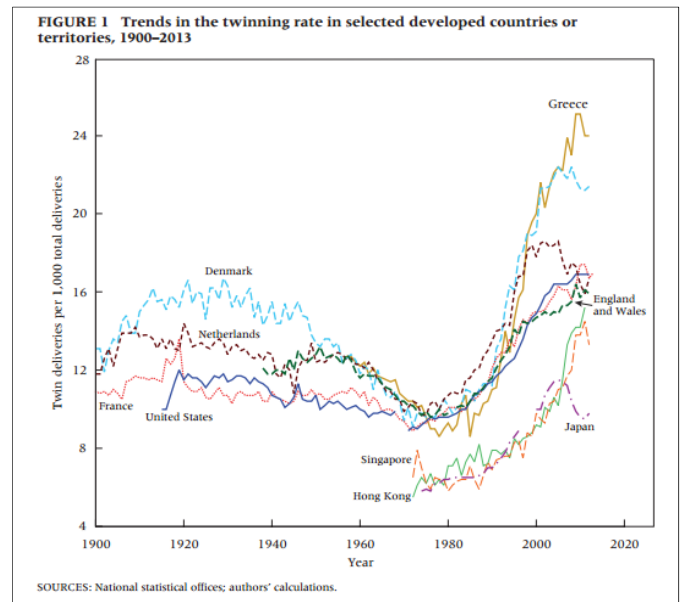
DOI: [10.1111/j.1728-4457.2015.00088.x](https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2015.00088.x)

A cikk az ikerszületések számának utóbbi négy évtizedben történt növekedésére keres magyarázatokat. Az ikerszületés a szerzők szerint részben egészségügyi kérdés is, hiszen az ikrek törékenyebbek, nagyobb eséllyel betegedhetnek meg, nagyobb az ikervándorlással szembe fordított halvaszületési arány. Ugyanakkor az édesanya egészségi állapotára is hatással van, továbbá a szülők kapcsolatát is negatívan befolyásolhatja az ikrek születése.

Az ikerszületések számának utóbbi évtizedekben megfigyelt növekedése két fő okkal magyarázható: az 1970-es évektől elterjedt mesterséges megtermékenyítés és az anyáknál a gyermekvállalás időpontjának kitolódása. A cikk statisztikai adatok alapján igyekszik alátámasztani az állítást és megválaszolni az ezzel kapcsolatban felmerülő kérdéseket.

Az alábbi grafikon azt mutatja, hogy az elmúlt évszázadban az ikerszületések két-háromszorosára nőttek a tanulmányban vizsgált fejlett országokban. Az európai országokban és az Egyesült Államokban

a második világháború után csökkent az arány, majd az 1970-es években érte el a minimumot, és onnantól növekedni kezdett. A legtöbb országban 2000 után elérte a csúcspontot és kezdett csökkeni, más országokban csak lelassult a növekedés.

1. ábra: Ikerszületési trendek a fejlett országokban 1900–2013

Az elemzés szerint az anya életkora és az ikerszületések aránya között komoly összefüggés figyelhető meg. Ez abból következik, hogy a vizsgált országokban 35–39 éves kor között a legmagasabb az ikerszületési esély, továbbá elmondható, hogy a gyermekvállalási kor változásával együtt változik az ikerszületések aránya is. Tehát amikor a hetvenes éveket követően a nőknél a gyermekvállalás időpontja későbbre tolódik, az ikrek száma is megnő. Ennek a trendnek a kialakulásához a nők oktatásának kitolódása, a biztos egzisztencia kialakítására való igény, a minél magasabb pozíció kivívása, továbbá a fiatalkori nemkívánt terhességek jelentős csökkenése is nagyban hozzájárul.

A tanulmány a mesterséges megtermékenyítés hatásaira is kitér. A szerzők a különböző hormonkezeléseket, továbbá az 1970-es évek végétől az úgynevezett asszisztált reprodukciós technikák (ART) alkalmazásának hatásait is vizsgálták. Ezek alkalmazása nagyban megnöveli az ikerszületés esélyét, főleg, mivel az ART során általában több embrió ültetnek be.

Az évente megjelenő adatok (Európában például az ESHRE – Európai Humán Reprodukciós és Embriológiai Társaság statisztikája) alapján az eljárás mindkét formája jóval elterjedtebb a fejlett országokban. A mesterséges megtermékenyítések száma nagyon megnőtt, azonban nagy különbség

mutatkozik az országok között. A legmagasabb az arány a skandináv országokban. A mesterséges megtermékenyítéssel együtt a nők megnövekedett életkora növeli tehát az ikerszülések arányát, ugyanis gyakran 30 év körüli nők válnak a mesterséges megtermékenyítés alanyaivá.

Adott ugyanakkor a kérdés, hogy a két tényező közül melyik az, amelyik nagyobb súllyal esik latba. Az elemzés néhány szemléletes grafikonnal ad erre választ. Először megvizsgálták, hogyan változott volna az ikerszületések aránya, ha az anyák továbbra is abban az életkorban szülnének, mint a hetvenes években. Ezt Franciaország, Anglia, Wales és az Egyesült Államok viszonylatában vizsgálja. Az eredmény, hogy az ikerszületések aránya így is növekszik, de kisebb mértékben. (Franciaországban, ha minden tényezőt figyelembe vesszük, az ikerszületések aránya 1970-től 2005-ig 1,73-szorosára nőtt. Ha kivesszük az anyák életkorát, akkor ez a változás 1,45-szörös.)

A mesterséges megtermékenyítés nélküli változások megfigyeléséhez szimulációs modellt használnak. Ennek segítségével megállapítható, hogy amennyiben csak a gyermekvállalás időpontja tolódott volna ki, az ikerszülések arányában a változás kisebb mértékű lenne. (Franciaország példájánál maradva, ahol az ikerszületések aránya mindkét tényező figyelembe vétele esetén 1,73-szorosára növekedett 1970 és 2005 között, az arány a mesterséges megtermékenyítés nélkül 1,20 lenne.)

Összegezve tehát, amíg mindössze mesterséges megtermékenyítéssel az ikerszületési arány 40-50%-kal nőtt volna, addig a gyermekvállalási kor kitolódása miatt csak 15%-kal.

További kutatási kérdésük volt, hogy vajon elérte-e az ikerszületések aránya a csúcspontot. Erre a kérdésre azt a választ kapták, hogy az országok egynegyedében már elérte a legmagasabb értéket, és ez már nem változhat. A 2000-es években a mesterséges megtermékenyítés területén hozott törvényi szabályozások, illetve az új eljárási technikák eredményeként a több embrió beültetése helyett arra törekednek, hogy a biztonságosabb egy embrió beültetéssel legyen nagy a sikeres megtermékenyítések aránya. Ezzel elérték, hogy az ikerszületések aránya lassan és kismértékben, de csökkenni kezdett. Több országban még mindig magas a korábbi eljárások igénybevételének aránya, amelyek során 20-30-szor magasabb az ikerszületés valószínűsége, mint természetes úton.

A kutatás eredménye jó indikátor arra, hogy a mesterséges megtermékenyítés hatásainak vizsgál-

ják, és javasolják, hogy minden ország készítsen olyan statisztikát, amely az anyák életkorát is rögzíti. Továbbá felhívja a figyelmet arra, hogy az ART statisztikák elfogultak, hiszen a más országokban igénybe vett eljárásokkal nem számolnak. Ezért fontos lenne, hogy az adatokat nemzeti és nemzetközi szinten is kiegészítsék a mesterséges megtermékenyítést végző klinikák a nők hazájának megjelölésével. (Pári András megjegyzése: hosszú távon szükség lenne továbbá arra is, hogy a születési statisztikákban – ikerkutatástól függetlenül – a mesterséges, illetve természetes úton fogant és született gyermekek adatait is rögzítsék és hivatalosan nyilvántartsák.)

TÁRGYSZAVAK: ikerszületés, asszisztált reprodukció, mesterséges megtermékenyítés, gyermekvállalási kor, nemzetközi összehasonlítás

PÁRI ANDRÁS

101/2016

Európa két demográfiai krízise: a látható és az észrevétlen

Paul Demeny: Europe's two demographic crises. The visible and the unrecognized¹

Population and Development Review, 2016. 1. sz. 111–120. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2016.00110.x/full>

DOI: [10.1111/j.1728-4457.2016.00110.x](https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2016.00110.x)

Az Európai Unió 28 tagállamának nagy többségében a termékenységi mutató jóval elmarad attól a szinttől, amely a társadalom reprodukciójához szükséges volna. Ha a termékenység ilyen alacsony szinten marad a következő évtizedekben is, az érintett országok népessége alig két generáció alatt (kb. hatvan év) kevesebb mint a felére fog csökkenni. Ez a drasztikus népességcsökkenés olyan kormegoszlással jár, amely lehetetlenné teszi a jelen gazdasági rendszer fenntartását. Ezek az országok jelentős mértékű bevándorlást engedélyeznek majd, hogy a problémát orvosolják. Ezt a folyamatot sem a kormányzatok, sem a közvélemény nem krízisként interpretálja. Lassú, de biztos léptekkel haladunk azon az úton, amely jó eséllyel vezet a kollektív nemzeti és civilizációs öngyilkossághoz.

¹ A Magyar Tudományos Akadémián 2015. november 16-án tartott előadás szövege.

A népességfogyás mellett Európának egy másik, jól látható demográfiai krízissel is szembe kell néznie. A bevándorlás kérdésére, csak úgy, mint az alacsony termékenység problémájára, hatékony, társadalmi konszenzuson alapuló válasz szükséges.

Az egyre növekvő számban érkező migránsok célja menekültként az EU leggazdagabb országainak egyikébe jutni. Négy fő tényező húzódik e krízis mögött: demográfiai, gazdasági, speciális kényszerítő körülmények, amilyen például a polgárháború, illetve ideológiai és politikai jellegű tényezők. Jelen tanulmány részletesebben az első és az utolsó tényezőt tekinti át.

Európa demográfiai növekedése 1950 és 2015 között szinte elhanyagolható, akkor, amikor délkeleti és déli szomszédságában a többségében arab, muszlim vallású országok lakossága megsokszorozódott. (Szíria népessége 3,4 milliőről 21,9 millióra, Egyiptomé 21 milliőről 92 millióra, Iráné 17 milliőről 79 millióra növekedett.)

Európa népességének számaránya a világ népességéhez képest a második világháború utáni 22%-ról mára 10%-ra esett vissza, a jövőben pedig tovább fog csökkenni.

Oswald Spengler *A Nyugat alkonya* című munkájában egy évszázaddal ezelőtt leírta ezt a folyamatot, azonban a területek elnéptelenedésével kapcsolatban tévedett. Nagyobb területek nem maradnak lakatlanul, a sűrűn lakott területekről ugyanis meg fog indulni a népességvándorlás a kevésbé sűrűn lakott vidékek felé. Ez a történelem folyamán a világ minden táján számtalanszor megtörtént már, de az elmúlt háromszáz év megváltoztatta a játékszabályokat. Az önálló nemzetállamok kialakulásával szabályok és engedélyek kötik az egyik államból a másikba igyekvőket. Nemzetközi jog – az ENSZ 1951-ben kodifikált menekültügyi egyezménye – szabályozza és kötelezi az államokat a menekültek befogadására.

Az Európai Tanács jelentése, az „Európa demográfiai jövője – kihívástól a lehetőségig” előrejelzése szerint 2050-re Európa népessége alig 2%-kal marad majd el a 2005-ös szinttől. Ehhez az alig 2%-kal kisebb értékhez azonban 2050-ig negyvenmillió EU-ba érkező bevándorlóval számolnak. Tehát évente csaknem egymillióval. Ez hatalmas méretű bevándorlás, elsősorban az elmaradottabb országokból.

Az 1970-es évek közepétől teret nyerő ideológia, a multikulturalizmus, amely érdemet lát a változatoságban, határozott változás a második világháború utáni egyértelmű elzárkózáshoz képest. Sem az álla-

mok vezetőinek, sem a közvéleménynek nincs ellenvetése az idegenek érkezése ellen mindaddig, amíg kevesen vannak. A Zaha Hadid-féle zseniális bevándorlók pedig különösen szívesen látott vendégek.

Kofi Annan, ENSZ-főtitkár 2004-es, sokszor idézett beszéde a brüsszeli Európa Parlamentben a Szaharov-díj átvételekor, már azt a gondolatot járta körül, hogy Európának miért van szüksége a bevándorlókra. Annan megfogalmazása szerint kétségtelen, hogy az európai társadalmaknak szüksége van a bevándorlókra, mivel az európaiak tovább élnek és kevesebb gyermeket vállalnak. Bevándorlók nélkül állások maradnak betöltetlenül, szolgáltatások elvégzetlenül, a gazdaság visszaesik. Bár a bevándorlás önmagában nem oldja meg a problémákat, szerves része a megoldásnak. Annan véleménye szerint egy zárt Európa igazságtalanabb, szegényebb, gyengébb és öregebb Európa volna.

Az az állítás, hogy a „nyitott Európa” egyben egy „igazságosabb, gazdagabb, erősebb és fiatalabb Európa” lenne, erősen megkérdőjelezhető. Ahhoz, hogy az EU népességfogyását megállítsa, főleg pedig, hogy visszafordítsa, akkora számban lenne szükség bevándorlóra, amely radikálisan megváltoztatná a befogadó társadalom gazdasági-társadalmi berendezkedését. A fiatalító hatás is csupán átmeneti, hiszen a bevándorlók is megöregednek, és idővel ők is ellátásra szorulnak. Ahhoz, hogy ez a hatás maradó legyen, folyamatosnak kellene lennie a fiatalok bevándorlásának, olyan mértékben, hogy a lakosság rövid időn belül teljesen kicserélődne.

A gazdagságot illetően a tapasztalat azt mutatja, hogy a demográfiaileg jelentős mértékű migráció nagy valószínűséggel káros hatással van a befogadó társadalom szegényebb rétegeinek anyagi és a szociális jólétére.

A fő kérdés, hogy valóban a bevándorlás-e a legjobb recept ellensúlyozni az európai társadalmi modell gyengeségeit? (Mint például a magas munkanélküliség, az alacsony munkaerőarány, az alacsony nyugdíjkorhatár vagy a rugalmatlan munkaerőpiac.) A tanulmány határozott nemleges választ ad. A szerző meglátása szerint az ilyen jellegű problémák orvoslása a helyi intézmények feladata, az őslakosság konszenzusa mentén.

A tömeges bevándorlás csupán átmenetileg orvosolná a helyzetet, ugyanakkor hosszútávon egyrészt súlyosabb problémákat generál, másrészt biztosítja, hogy Európának továbbra se kelljen szembenéznie a termékenységi deficittel. Amennyiben az európai társadalmak életben akarnak maradni,

nemcsak a jelenlegi krízishez vezető migrációs politikájukat kell átgondolniuk, de ahhoz is meg kell találni a szükséges utat, hogy a társadalom reprodukálni tudja önmagát.

TÁRGYSZAVAK: migráció, társadalmi változások, népességi válság, Európai Unió

SZULY RITA

102/2016

Hogyan befolyásolják a demográfiai változások a fejlődést a közel-keleti és észak-afrikai válságövezetben, és mit jelent ez Európa számára?

Ruth Müller – Stephan Sievert – Reiner Klingholz: Krisenregion Mena. Wie demografische Veränderungen die Entwicklung im Nahen Osten und Nordafrika beeinflussen und was das für Europa bedeutet. Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung, Berlin, 2016. május. 1–97. p.

URL: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Krisenregion_Mena/Mena_online.pdf

A közel-keleti és észak-afrikai térség egyike a világ leginkább válságokkal terhelt övezeteinek. Az itt található országok közül nyolc az ötven leginstabilabb ország közé sorolható, sőt közülük négyben – Szíriában, Líbiában, Irakban és Jemenben – lényegében összeomlott az állam.

Gyenge kormányzás, korrupció, vallási és etnikai konfliktusok okozzák e sok év óta tartó válságot. Számos probléma hátterében azonban az áll, hogy a munkaképes korú népesség növekedése sokkal gyorsabb, mint a rendelkezésre álló munkalehetőségeké. E régióban mérhető bolygónkon a második legmagasabb munkanélküliségi arány (a szubszaharai Afrika után), ráadásul mostantól 2030-ig évente közel ötmillió fővel fog gyarapodni a régió munkaképes korú népessége.

A térség a földrajzi közelség és a hosszú távú politikai és gazdasági kapcsolatok révén rendkívül fontos Európa számára. Az erősödő destabilizáció tovább hátráltatná a konstruktív cserekapcsolatok létrejöttét. Az innen érkező menekültek számának növekedése ráadásul fokozná a terrortámadások veszélyét, és áttelepítené Európába a régiós konfliktusokat. Ezzel ellentétben a térség stabilizálódása fontos piacokat teremthetne az európai gazdaság számára, és a né-

met gazdaság hiányzó szakember-utánpótlásához is hozzájárulhatna.

Más fejlődő országokhoz hasonlóan e régióban is meredeken csökkent a születések aránya az utóbbi években. Következésképpen nőtt a munkaképes korú népesség aránya, amely potenciálisan kedvező a gazdaság számára. Ezzel egyidejűleg nőtt az iskolába járó gyermekek száma és az oktatás színvonala. Míg azonban a társadalmi modernizálódás e folyamatai a világ más térségeiben gazdasági fellendülést, több munkahelyet és politikai stabilitást eredményeztek, mindez nem tapasztalható a Közel-Kelet és Észak-Afrika országaiban. Épp ellenkezőleg, minél magasabb a képzettebb személyek aránya a munkaerőpiacon, annál erősebb a politikai instabilitás. Az oktatás másutt a hozzáadott-érték előállításának lehetőségeit növeli, itt viszont inkább fokozza a konfliktusok veszélyét, mivel a sok munkaképes fiatal nem jut munkához.

E fejlődési paradoxonnak három fő oka van:

Először is, bár az oktatás szintje formális szempontok szerint nőtt, minőségileg azonban többnyire nem felel meg századunk korszerű követelményeinek. Az iskolások kevés képzést kapnak matematikából, olvasásból és problémamegoldásból. Alacsony szinten van a természettudományos és idegen nyelvi oktatás is, amely pedig az országok nemzetközi versenyképességét növelhetné. A szakmai képzés lényegében ismeretlen a térség minden országában, Izrael és Irán kivételével. Bár nő a diplomások aránya, nagyon kevés az üzleti területeken képzett szakemberek száma, mivel a diákok nagy része az állami tisztviselői pályákra felkészítő tanulmányokat választja.

Másodszorban rendkívül alacsony a régió országaiban az innovatív szellemű magánvállalkozói hajlam. Nagy szükség lenne sikeres kis- és középvállalatokra, amelyek a világ többi részén a gazdaság és a foglalkoztatás hajtóerői. Ehelyett itt kis létszámú és alacsony termelékenységű mikrovállalkozással találkozunk, egyszerű termékekkel és szolgáltatásokkal. A startupok aránya – a szubszaharai Afrikától eltekintve – a világ térségei közül itt a legalacsonyabb. Ráadásul ezeknek az induló vállalkozásoknak rendkívül nehéz érvényesülnie az állami vállalatok és az államhoz közeli kapcsolatot élvező néhány nagy magáncég konkurenciájával szemben.

Harmadszorban, bár a nők sok esetben jól képzettek, a munkaerőpiacon háttérbe szorulnak. A 25–34 éves nők kevesebb, mint harmada van állásban vagy keres munkát. Izrael a régió egyetlen or-

szága, ahol a nők és férfiak foglalkoztatottsági aránya közel azonos. Jelentősen csökkenti a régió országainak gazdasági potenciálját az is, hogy rendkívül kevés a női vállalkozó. Egyes becslések szerint 2025-ben a térség GDP-je hárommilliárd dollárral lehetne magasabb a jelenleg számítottnál, ha fel lehetne számolni az említett nemek szerinti különbségeket.

A régióban található tizenkilenc ország között sok területen jelentősek a különbségek. Katarban és az Egyesült Arab Emírátsokban rendkívül magas az életszínvonal, Jemenben tömeges a szegénység, Irán képviseli a közbülső helyzetet. Politikailag stabilnak tekinthető Bahrein, Izrael, Kuvait, Katar, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírátsok, összesen 58 millió lakossal, a térség népességének 14%-ával. Ez a népességszám 2030-ig várhatóan 72 millió lesz. A leginkább instabil országok Algéria, Irán, Irak, Jordánia, Libanon, Líbia, Marokkó, Omán, Palesztina, Szíria, Tunézia, Egyiptom és Jemen. Ezekben az országokban jelenleg 363 millióan élnek, 2030-ig ez a szám várhatóan 458 millióra fog nőni.

A népesség növekedése különösen az instabil államok számára jelentős probléma, mivel egyre nagyobb lesz a munkanélküliség. A stabil helyzetet élvező országok, amelyek többnyire a nagy gazdaságot a természeti kincsek kiaknázásából nyerték, ugyancsak foglalkoztatási nehézségekkel találják szemben magukat. Az államigazgatás eddig sok jól fizető állást tudott nyújtani, ám a munkaképes korú népesség növekedése, a hatalmas katonai kiadások és a jelenlegi alacsony olajárak egyre jobban fenyegetik az eddig élvezett szociális körülményeket.

A térség minden országának nagyjából hasonló problémákat kell megoldania, hogy minden polgárának hosszú távon biztosítsa a jövőjét, továbbá elősegítse a régió békefolyamatait és fejlődését. Ennek érdekében emelni kell az oktatás minőségét, korszerű tananyagokat és tanítási módszereket kell alkalmazni, és fel kell készíteni a fiatalokat a magángazdaság követelményeire. Kedvező feltételeket kell kialakítani a sikeres és versenyképes vállalkozások megvalósulása számára, amelyek megfelelően fizetett munkahelyeket tudnak létrehozni. Ezen felül biztosítaniuk kell a nők egyenlőségét mind a közélet, mind a foglalkoztatás összes szintjén. Ha a régió országai megfelelő intézkedéseket hoznak az említett három területen, megvalósítják a gazdasági fejlődés és a politikai stabilitás előfeltételeit. Ezek a kormányok előtt álló feladatok a helyi gazdaság, a külföldi befektetők, a nem-kormányzati szervezetek és a hivatalos nemzetközi együttműködés érdekében.

TÁRGYSZAVAK: válságövezet, politikai instabilitás, népesedés, fejlődés, oktatás, foglalkoztatottság, életszínvonal, nők helyzete, Közel-Kelet, Észak-Afrika

RÓZSA GÁBOR

103/2016

A menekültek munkaerőpiaci integrációja az EU-ban

Karel Fric – Christine Aumayr-Pintar: Approaches towards the labour market integration of refugees in the EU

Eurofound, EurWORK – European Observatory of Working Life, 2016. január 7. 1–8. p.

URL: <http://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/articles/industrial-relations/approaches-towards-the-labour-market-integration-of-refugees-in-the-eu>

Az utóbbi hónapokban az EU és a tagállamok intenzív erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy mérsékeljék az unió határait érintő migrációs nyomást. 2015 első tíz hónapjában több mint egymillió bevándorló lépett be az EU területére, közülük nagyon sokan menedékkérőként, akik anyaországukból az őket ért atrocitások elől kényszerültek elmenekülni.

A cikk az elején leszögezi, hogy fontos definiálni a menedékkérő és a menekült fogalmát, és mindemellett fontos különbséget is tenni közöttük. Az ENSZ 1951-es menekültügyi egyezménye értelmében a menedékkérő az a személy, aki „faji, vallási okok, nemzeti hovatartozás, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozás vagy politikai meggyőződés miatti üldözéstől való megalapozott félelemből az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és egy adott országban menedékért folyamodik”. Ezzel szemben a menekült az a személy, akinek a menedékkérése már elfogadásra került.

A tanulmány igyekszik áttekinteni a társadalmi érdekcsoportok és a kormányok között zajló, napjainkban igen aktuális vitát, amelynek tárgya, hogyan integrálhatóak a menedékkérők az uniós munkaerőpiacba. Az Európát elérő menekülthullám számos problémát hozott magával, és elsősorban arra kellett gyors választ találni, hogyan lehet a migránsok beáramlását és befogadását adekvát módon megszervezni és integrációjukat felgyorsítani. 2015 októberében az Európai Szociális és Gazdasági Bizottság (EGSZB) által megtartott konferencián elfogadott álláspont szerint az egyik kulcsfontosságú tényező a munkaerőpiacra való legális bekerülés. Ennek módja azonban további viták alapját képezi.

Talán nem meglepő, hogy azon tagállamok a kezdeményezőbbek és járnak előbbre, ahol egyébként is nagyobb a migránsok társadalmi elfogadottsága. A cikk röviden összefoglalja, hogy milyen elképzelések születtek, és a különböző tagállamokban hogyan és mekkora hatékonysággal valósult meg a fent leírt törekvés.

A kormányzat és a társadalmi partnerek a cél elérése érdekében több javaslatot is előterjesztettek, amelyek országhatáron belül történő végrehajtása nagyon eltérően alakult. A 2013/33/EU direktíva előírja a tagállamoknak, hogy a nemzetközi védelem kérvényezése után legkésőbb kilenc hónappal biztosítani kell a menedékkérő számára a munkavállalási engedélyt. A gyakorlatban ez az időintervallum tagállamonként igen különböző. Görögországban és Svédországban kevesebb, mint egy hónap, míg Bulgária, Horvátország, Málta vagy az Egyesült Királyság esetében eléri akár az egy évet is.

Németországban a Keresztény Demokrata Párt a Zöld Párttal karöltve amellet kardoskodik, hogy a magasan kvalifikált, dolgozni vágyó menekültek kérvényezhessék az Európai Kék Kártyát. Szlovákiában viszont attól tartanak, hogy külföldiekkel töltik fel a meglévő állásokat, miközben a szlovák lakosság körében megmarad a magas munkanélküliség. Ausztriában és Dániában is heves vita bontakozott ki a téma körül. Bár az osztrák kormányzat némi hajlandóságot mutat arra, hogy a menedékkérőkre is kiterjessze a munkavállalás lehetőségét, érdemi politikai előrelépés még nem nagyon történt e tekintetben. Jelenleg meglehetősen limitált a lehetőségek köre. A menedékkért folyamodók csak szezonális munkára alkalmazhatóak néhány gyárban, non-profit munkát végezhetnek, illetve bizonyos vállalkozások elindítása van megengedve számukra. Továbbá az üres állásokat a menedékkérők csak akkor kaphatják meg, ha az adott pozíciót már legalább három hónapja nem sikerült betölteni osztrák vagy uniós állampolgárságú személlyel. Németországban is hosszú hónapokat kell várniuk a migránsoknak, míg munkába állhatnak. Egyrészt, mert az anyaországban szerzett képzettségük honosítása hosszadalmas procedura, másrészt egy állás betöltésénél – hasonlóan Ausztriához – az uniós állampolgárok előnyt élveznek.

A tanulmány szerint a társadalmi szervezetek Európa-szerte küzdenek azért, hogy megkönnyítsék a menekültek munkához jutását. Finnországban például szeretnék elérni, hogy minden munkát keresőre egységesen ugyanazok a jogok és kötelességek vonatkozzanak. Spanyol és portugál társadalmi

szervezetek kritikákat fogalmaztak meg az Európai Unióval szemben, amely szerint nem tartják be a nemzetközi konvenciókat, nem nyújtanak semmiféle segítséget, és eleve bűnözőkként kezelik a bevándorlókat. A portugál Munkavállalók Általános Szövetsége annak szükségességét hangsúlyozza, hogy biztosítani kell a bevándorlók integrációját egyenlő és megfelelő életszínvonal és munkafeltételek megteremtésével.

A dán kormány elképzelése szerint alacsonyabb minimálbért tennének kötelezővé a bevándorlók számára az általános minimálbérnél, ezzel is ösztönözve a munkáltatókat arra, hogy bevándorlókat foglalkoztassanak. A dán munkavállalói szövetség szerint azonban ez a rendelet szegénységben tartaná a migránsokat. A segítségnyújtás egyetlen útját ők az oktatásban és az átképzésben látják.

Más elképzelések szerint óriásit lendítene a probléma megoldásában az aktív és folyamatos tájékoztatás, tájékozódás a munkaerőpiac helyzetéről, az elhelyezkedéshez szükséges szakképzettségről, a hiányszakmákról. Mindezek megvalósítását oktatások és szervezett tréningek keretén belül képzelik el az előterjesztők.

Sok és sokféle elképzelés született arra nézve, hogyan lehetne felgyorsítani és megkönnyíteni a migránsok munkavállalását Európában. A probléma nagyon sokrétű, és a róla folytatott vita korántsem ért véget. Abban azonban a vitapartnerek mind egyike egyetért, hogy egyenlő és azonos munkafeltételeket kell biztosítani mindenki számára, és meg kell akadályozni, hogy a migránsok a szegénység fogságába kerüljenek.

TÁRGYSZAVAK: migráció, menekültügy, bevándorlók integrációja, munkaerőpiac, munkaerő-politika, Európai Unió

KÁLMÁN RITA

104/2016

Szolidaritás a többkultúrájú társadalmakban. Neoliberális multikulturalizmus vagy „jólét-sovinizmus”

Will Kymlicka: Solidarity in diverse societies. Beyond neoliberal multiculturalism and welfare chauvinism.

Comparative Migration Studies, 2015. december 17.

URL: <http://comparativemigrationstudies.springeropen.com/articles/10.1186/s40878-015-0017-4>

DOI: [10.1186/s40878-015-0017-4](https://doi.org/10.1186/s40878-015-0017-4)

A második világháborút követő időszakban (is) a társadalomszervezés a nemzeti összetartozás érzéséből táplálkozott, és a közös identitást is „mozgósította” a jóléti állam minél korábban történő sikeres kiépítése érdekében. A különböző okok miatt bekövetkezett népmozgások (migráció, emigráció, menekültek) következtében azonban sokan felhívták a figyelmet a növekvő bevándorlás és a multikulturalizmus megerősödése jelentette veszélyre, amelyek negatív hatással lehetnek úgy a nemzeti szolidaritásra, mint a kialakult jóléti államokra.

A szerző szerint az államok választás elé kerültek: vagy szolidaritást vállalnak a bevándorlókkal (bevándorlás-pártiak), vagy továbbra is a meglévő nemzeti összetartozást erősítik és megóvják jóléti államukat (jólét-pártiak). A tanulmány célja, hogy bemutassa a nemzeti érzés, nemzettudat fontosságát, mint progresszív politikai erőt, valamint összeegyeztethetőségét a bevándorlással és a multikulturalizmus eszméjével, ezek támogatása érdekében. Harmadrészt, a szerző megpróbálja felvázolni az úgynevezett „multikulturális-nemzeti szolidaritás” elméletét, és bemutatni annak távlati képét.

A cikk középpontjába a *nationhood* (nemzeti lét, nemzettudat) fogalmát állítja a szerző. A kutatás által elhanyagoltnak véli a témát, ahhoz képest, hogy a nemzethez való tartozás milyen fontos szerepet tölt be szociális és politikai életünkben. Bemutatja stabilizáló szerepét a demokráciák működtetésében, illetve a jóléti állam fenntartásában is. A bevándorlás kérdésével kapcsolatban vizsgálja a liberális demokrácia és a *nationhood* viszonyát, mivel úgy véli, hogy ez utóbbiból sokan kiszorulnak, akiket nem tartanak az adott nemzethez tartozónak. E probléma megoldásaként tekint a multikulturalizmus eszméjére, amely – nézete szerint – egyrészt legitimálja a liberális nacionalizmust, másrészt megfelelő közeget teremt – a *nationhood*-dal vegyítve – a társadalom számára idegen elemek részére is.

Elmélete részeként taglalja a neoliberalis multikulturalizmust és az úgynevezett „jólét-sovinizmust” is. Előbbit a közösség minden tagja számára biztosított egyenlő jogok miatt befogadónak tartja, hátrányként viszont megemlíti a rendszer közömbösségét (azaz lehetséges „befogadás szolidaritás nélkül”). Az utóbbi esetében épp a fordítottja érvényesül, annál is inkább, mivel maga az eszme is alapvetően a jóléti állam, és a nemzeti összetartozás védelme érdekében alakult ki („szolidaritás befogadás nélkül”). A szerző szerint lehetséges e két eszme pozitívumait egy harmadikban

egyesíteni, amelyet egyfajta „multikulturális-nemzeti jóléti államként” aposztrofál. Ez nem csak a meglévő nemzeti társadalom igényeit tudná kielégíteni, hanem az egyes kisebbségek, de a bevándorlók számára is ideális körülményeket biztosítana. A kérdésben azonban még jelentős mennyiségű kutatásra van szükség, valamint sokak szerint a multikulturalizmus eszméje és a *nationhood* tudat kettőse egymással össze nem egyeztethető, így az egyes elemeik sem csereszabatosak.

A cikk zárásaként a bevándorlók jóléti államban elfoglalt helyét veszi szemügyre a szerző, és arra kíváncsi, hogyan integrálhatóak hatékonyan a többségi társadalomba (vagyis hogyan válhatnak a *nationhood*, és ezzel a nemzeti szolidaritás részeseivé). Egyértelműen az „önkéntes” beilleszkedést tartja a legmegfelelőbbnek, és ezzel párhuzamosan egy olyan multikulturális (vagy „multinacionális”) társadalom képét vázolja fel, amely már nem a nemzeti, hanem a társadalmi (vagy területi) hovatartozáson alapul. E keretek között tartja elképzelhetőnek, hogy a bevándorlók is részt tudnak venni az adott ország napi életében, ki tudják nyilvánítani kulturális hovatartozásukat, és hozzá is tudnak járulni a társadalom által végzett munkához.

A szerző az általa „multikulturális liberális nacionalizmus”-nak nevezett elméletet egy új, modern nemzetépítési gondolatnak is titulálja (Kanadát példaként is említve), zárszóként azonban leszögezi, hogy a kérdéssel csak elméleti szinten foglalkoznak, így minden, ami a tanulmányban olvasható feltevés vagy ötlet csupán.

TÁRGYSZAVAK: szolidaritás, bevándorlás, multikulturalizmus, neoliberalizmus, jóléti állam

HORVÁTH BALÁZS

105/2016

Egymillió: menekültek vagy bevándorlók? Európai migrációs pillanatfelvétel 2015-ből

Philippe Fargues: Who are the million migrants who entered Europe without a visa in 2015?

Population and Societies, 2016. 532. sz. 1–4 p.

URL: <https://www.ined.fr/en/publications/population-and-societies/one-million-of-migrants>

Philippe Fargues, az olaszországi European University Institute migrációkutató központjának elnöke 2015 végén közölte *The year we mistook refugees for invaders* (Az év, amikor a menekülteket tévesen

megszállóknak véltük) című gyorselemzését. Jelen cikk ennek 2016 elején aktualizált átdolgozása.

A Földközi-tengeren át Európába történő illetéktelen belépések már az 1980-as évektől tömegjelenségnek számítottak, azonban jelentőségük és jellegük 2014-ben változott meg gyökeresen. A 2013-ig állandósult több tízezres átkelési szám 2014-ben kétszázezer fölé ugrott, amivel 2015-ben a Görögországba és Olaszországba csempészett, valamint Németországban nyilvántartásba vett menedékkérők száma összesen meghaladja az egymilliót. A migránsok számos, egyre veszélyesebb szárazföldi és tengeri útvonalon, életüket kockáztatva érkeznek Európába, így jelenleg a Földközi-tenger partvonala joggal viseli a világ legveszélyesebb határa címet.

A 2015-ben kialakult helyzet számos kérdést vet fel, amelyek közül a szerző először azt vizsgálja, vajon menekült- vagy bevándorlási válságról van-e szó.

Az Olaszországba és Görögországba csempészett migránsokat illetően, az utóbbi öt évben a menekültek aránya 33%-ról 76%-ra nőtt, így azon állítások, amelyek szerint a migránsok menekülteknek álcázott gazdasági bevándorlók, többnyire megalapozatlanok. Néhány megfigyelő arra hivatkozik, hogy a legtöbb migráns, akinek állampolgársága arra utal, hogy háború, üldöztetés, és életveszély elől menekül, nem kér menedékjogot az első országban, amint elérte Európát.

A valóság azonban az, hogy a menekülteket általában az első, biztonságot nyújtó, befogadó országban való hosszas tartózkodás után csempézik az Európai Unióba. Anyagi forrásaik felélése következtében, vagy épp azt megelőzendő, kénytelenek továbbindulni maguk és családjuk megélhetését keresve, ugyanis a főként közel-keleti és észak-afrikai országok ugyan befogadják a menekülteket, és továbbra is tolerálják jelenlétüket, de nem kínálnak számukra menekültstátuszt. Jótékonyági, és nem jogi alapon viszonyulnak hozzájuk. A menekültek „vendégek”. Mint ilyenek, kevés joggal rendelkeznek, vagy egyáltalán nincsenek jogaik. Amint belépési vízumuk lejár, vagy jogosulatlan bevándorlókká válnak, és a kizsákmányolás és nélkülözés sorsára jutnak, vagy el kell hagyniuk az országot.

A kérdés, hogy mi okozta a válságot – tudniillik vonzó vagy taszító (azaz kényszerítő) tényezők –, igen vitatott téma Európában.

A vonzó tényezők feltevés szerint a 2014-ben emelkedő számú szabálytalan belépés okán, az olasz tengerészlet által indított földközi-tengeri ke-

resési és mentőakciók okolhatók azért, hogy egyre többen jönnek.

Ha a válság megoldására keressük a választ, a kényszerítő tényezőket kell figyelembe venni. Távol attól, hogy mérséklődjék, 2014–2015-ben a közel-keleti, háború sújtotta övezetekben (Irak, Szíria) az erőszak szintje tovább emelkedett. Ennek következtében, országon belüli és nemzetközi menekültek újabb hullámai csatlakoztak az elhúzódó konfliktus elől külföldre menekülőkhöz.

Ezen kívül, az idő múlásával, az első menedéket nyújtó, Szíriával szomszédos országokban is romlott a helyzet az egyre inkább ritkuló humanitárius segítség, és a menekültek és házigazdáik közötti feszültségek miatt.

A közel-keleti régió egyszerre forrása és befogadója a világ húszmillió nyilvántartott menekültje csaknem felének (forrás: UNHCR¹ és UNRWA²), így nem kétséges, hogy migrációs mozgások továbbra is lesznek Európa szomszédságában. Nem csak a háborúk és konfliktusok okozta kényszerű migráció tart el még egy ideig Szíriában, Irakban, Palesztinában és Líbiában, de további migrációra lehet számítani a jelenleg Jordánia, Libanon, Irak és Törökország területén tartózkodó menekültek esetében is. Az ajtó bezárása az Európa küszöbén álló menekültek orra előtt destabilizálhatja ezeket az országokat, és közvetve veszélyeztetheti Európa biztonságát.

Ami a jelen válság kezelését és a jövőbeliekre való felkészülést illeti, kezdetben az uniós tagállamok két ellentétes táborra oszlottak: vagy tárt kapukkal várták a bevándorlókat, vagy szögesdrótkerítést húztak fel. 2015 végén az ellentétes nézetek közeledni kezdtek: a menekültáradat Európától való távol tartása lett a vezérmotívum, és komoly erőfeszítéseket tettek az illegális migráció két fő útvonalának szorosabb ellenőrzésére is.

Ez ügyben előrelépésre csak akkor lehet számítani, ha az illetékesek a probléma forrására koncentrálnak. Ha a cél az, hogy ellenőrizzék az illegális migrációt, akkor a tranzitországokban humanitárius vagy menekültvízum kérésének lehetőségét elérhetővé kell tenni a menekültek számára, még mielőtt a csempészekhez fordulnának „segítségért”.

Ilyen megfontolásból, egy új, úgynevezett *hotspot* rendszer (ellenőrzött határátkelő pontok) kialakítására tettek javaslatot Görögországban és

¹ ENSZ Menekültügyi Főbiztossága

² ENSZ Palesztin Menekülteket Segélyező és Munkaközvetítő Hivatala

Olaszországban, azzal a céllal, hogy a csempészett bevándorlóktól ujjlenyomatot vehessenek, megoldják a rászorulókat védelmét, szétválasszák a menedékkérelmet jogosultakat, azoktól, akik nem menekültek és visszaküldendők. Ahhoz azonban, hogy ez az új rendszer működjön, az ellenőrzési pontokat nem Európába, hanem a szomszédos országokba, mint például Törökország, Libanon, Jordánia stb. kell telepíteni.

Végezetül a szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy a menekültválság két másik európai válság hátterében zajlik:

- egyrészt elhúzódó gazdasági visszaesés tapasztalható, amely elfogadhatatlanul magas munkanélküliséget okoz Európában,
- másrészt komoly demográfiai válság fenyeget egy példátlan népességcsökkenés előjeleként.

A bevándorlókra nem csupán problémaként lehet tekinteni (t.i. a helyi lakossággal versenyeznek szűkös munkalehetőségekért), de megoldásként is (idővel pótolják a hiányzó honos lakosságot). A gazdasági válság előbb-utóbb elmúlik, a demográfiai válság azonban hatalmas lendületet vehet, és évtizedekbe telik megoldani, ezért Európa demográfiai válságának megoldását részben a népességpótló bevándorlás jelentheti.

Jövőbeni igényeket megelőzendő, új, kreatív intézkedéseket kell életbe léptetni, hogy a menekültek jelentette terhet előnyé lehessen kovácsolni. Arra utaló jelek is vannak, hogy a menekültáradat okozta plusz közkiadások máris 0,2%-os GDP növekedést generáltak. Középtávon a gazdasági növekedésre kifejtett, nagyobb pozitív hatás várható a nagyobb munkaerő-kínálatnak köszönhetően, azzal a feltétellel, hogy megfelelő intézkedéseket léptetnek életbe, amelyek megkönnyítik a menekültek számára a munkaerőpiachoz való hozzáférését.

TÁRGYSZAVAK: menekültek, menekültválság, illegális bevándorlás, bevándorlási politika, munkaerőpiac, Európai Unió, Közép-Kelet

BÁNDI MELISSA

106/2016

Bevezető az európai bevándorolt és etnikai kisebbségi családok kutatásához

Hill Kulu – Tina Hannemann: Introduction to research on immigrant and ethnic minority families in Europe *Demographic Research*, 2016. 2. sz. 31–46. p.

URL: www.demographic-research.org/Volumes/Vol35/2/
DOI: 10.4054/DemRes.2016.35.2

A bevándorlók és az etnikai kisebbségek kutatásának alapvetően két fő célja van. Egyrészt, milyen tényezők befolyásolják az egyének döntéseit a migrációra vonatkozóan, másrészt, mely faktorok segítik elő, vagy éppen gátolják a sikeres integrációt. E tekintetben azonban a bevándorlók családformáinak alakulása is fontos szerepet játszik, hiszen ebből – részben – következtetni lehet a beilleszkedés mértékére vagy nemlétére.

A tanulmány célja, hogy bevezetőként szolgáljon a *Demographic Research* folyóirat speciális számához, amely a bevándorlók és utódaik családi helyzetével, azon belül is partnerkapcsolataik alakulásának vizsgálatával foglalkozik öt európai országot¹ illetően. A szerzők a bevezető tanulmány elején röviden összefoglalják a bevándorlók és a kisebbségek családkutatásában elért eredményeket, valamint bemutatják a kutatás módszereit, főbb kérdéseit is. E téren a család- és integráció-kutatás kettőse miatt a vegyes házasságok faktorai (például partnerválasztás és az azt befolyásoló tényezők) és a gyermekvállalási minták, szokások a leglényegesebbek. A termékenység kérdése esetén külön figyelmet érdemel a kultúrához és a gazdasághoz kötődő tényezők szerepe.

A folyóirat említett számának középpontjában – e kérdések mellett – a bevándorolt és kisebbségi lakossághoz tartozók különböző együttélési formáinak kialakulása és felbomlása, valamint a házasságok helyzete áll. Mivel a korábbi kutatások csak a házasságok, és nem az összes lehetséges párkapcsolat vizsgálatára korlátozódtak, így ezt komoly újításként értelmezhetjük. A különszám öt tanulmányt tartalmaz, amelyek nem csak az egykor bevándorolt lakosság, hanem az első és második generáció családhelyzetéről is nyújtanak információkat. A leszármazottak esetében megállapították, hogy a társadalmi mobilitás mértéke nem közelíti meg az elvárt szintet, emellett az oktatásban és a munkaerőpiacon nyújtott teljesítményük is elmarad az őslakos népesség átlagától.

A tanulmányok külön-külön is érdekesek, ám a kutatás szempontjából az egymással történő összehasonlító elemzés áll a kutatók rendelkezésére. Az eredményekből, továbbá az egyes országok különböző társadalmi, gazdasági, intézményi és politi-

1 Észtország, Franciaország, Nagy-Britannia, Spanyolország, Svédország.

kai kereteinek a bevándorolt lakosság életére gyakorolt hatásaira is lehet következtetni.

A szerzők a bevezető tanulmány végén röviden összegzik a bevándorlók családhelyzetére vonatkozó megállapításokat, amelyeket példákkal is alátámasztanak. A bevándorlók és a kisebbségek partnerkapcsolati mintái között jelentős eltérések figyelhetők meg (mind egymáshoz, mind az adott őslakos népességhez viszonyítva). A konzervatív családmintákat követő országokból érkező bevándorlók (törökök Franciaországban, Svédországban vagy dél-ázsiaiak Nagy-Britanniában) egymáshoz hasonló jellegzetességeket mutatnak. Megfigyelhető az a tendencia is, miszerint az anyaországhoz földrajzilag közelebb lévő, a célország népességéhez kulturálisan hasonló bevándorlók az őslakosokéhoz hasonló családmintákat követnek (európai bevándorlók Nagy-Britanniában). Ugyanakkor az eltérő kultúrájú (és hazájuktól földrajzilag nagy távolságra lévő) bevándorlók eltérő család- és partnermintákat mutatnak. Ez utóbbi esetben a szerzők a szocializáció fontosságára hívják fel a figyelmet: a teljesen más kultúrkörben és társadalmi kontextusban nevelkedett egyének magukkal viszik a tanult hagyományokat, viselkedés- és családmintákat, amelyeket új „otthonukban” is megtartanak. Természetesen az új társadalmi közeg is hatással van a bevándorlókra, de mint ahogy a szerzők is hangsúlyozzák, korántsem olyan jelentős a szerepe, mint a szubkultúráé.

Az öt tanulmány azonos üzenetet hordoz. Jelentős változatosság jellemzi a bevándorlók és a kisebbségek partnerkapcsolati preferenciáit, mintáit, amelyek várhatóan nem is fognak megváltozni a közeljövőben. A szerzők a további kutatások számára meghatározónak tartják a bevándorolt népesség harmadik generációjának hasonló célú vizsgálatát, mivel az itt még felbukkanó (azaz megőrződött) családminták a kisebbségi identitástudat egyértelmű bizonyítékaként szolgálhatnak. Emellett a gazdasági és kulturális integráció közti kapcsolatok részletes vizsgálatát is fontosnak tartják.

TÁRGYSZAVAK: menekültek, menekültválság, illegális bevándorlás, bevándorlási politika, munkaerőpiac, Európai Unió, Közel-Kelet

HORVÁTH BALÁZS

107/2016

Az innováció demográfiája az Egyesült Államokban

Adams Nager – David Hart – Stephen Ezell – Robert D. Atkinson: The demographics of Innovation in the United States

Information Technology & Innovation Foundation,¹ 2016. február, 1–85. p.

URL: <http://www2.itif.org/2016-demographics-of-innovation.pdf>

Az Egyesült Államokban lényeges különbség tapasztalható az ország egészének demográfiai helyzete és az innováció demográfiája között, sőt az utóbbi jelentősen eltér a felsőfokú végzettségű amerikaikétól is, ideértve a tudományos és mérnöki területen PhD fokozattal rendelkezők demográfiai jellemzőit is.

A tanulmány részletes jellemzést ad azokról az egyénekről, akik az Egyesült Államok műszaki innovációjának élvonalához tartoznak, figyelembe véve etnikai és nemi hovatartozásukat, eredeti állampolgárságukat, iskolai végzettségüket és korukat, valamint innovációik helyszínét és körülményeit, mint például a fejlesztés mögött álló intézményt, az innováció kereskedelmi pozícióját és a szükséges pénzügyi forrásokat. Az ezekre vonatkozó információk megszerzéséhez az ITIF több mint kilencszáz jelentős, piaci értéket is hordozó találmány és csúcstechnológiájú ágazat közreműködőjét vizsgálta, mint például a díjnyertes újítókat és a nemzetközi szabadalmi bejegyzésre pályázókat.

A vizsgálat szerint a bevándorolt személyek igen jelentős részt képviselnek az Egyesült Államok innovációiban, az ország újítóinak 35,5%-a az Egyesült Államok határain kívül született. A nők az újítóknak mindössze 12%-át teszik ki, az országon belül született kisebbségiek (ideértve az ázsiai, afrikai spanyolajkú, őslakos és egyéb etnikai származásúakat) pedig 8%-át jelentik a határokon belül született innovátoroknak. Ellentétben azokkal a közvéleményben elterjedt nézetekkel, amelyek szerint a nagy gondolatok szerzői sokszor nem fejezik be felsőfokú tanulmányaikat, az újítók egyre inkább tapasztaltak és magasan képzettek, többnyire magas tudományosfokozattal rendelkeznek a tudomány és technika területein. A vizsgálat arra is rámutatott, hogy mind a nagy, mind a kis vállalatoknak része van az újításokban. A magánszektorban

¹ Információs Technológia és Innováció Alapítvány, ITIF

létrehozott újítások mintegy 60%-a 500 főnél többet foglalkoztató cégektől származik, 16% pedig 25 főnél kisebb vállalkozásokról.

A találmányok, újítások területi megoszlását illetően, ezek valójában az Egyesült Államok egész területén fellelhetők, de koncentráltabban északkeleten, Kaliforniában, valamint az országos nagy laboratóriumok és a közpénzekből finanszírozott más tudományos központok környezetében. A vizsgálatban résztvevők ugyanakkor említést tettek az elégtelen pénzügyi támogatásokról, piaci lehetőségekről és szabályozási tényezőkről, mint a kereskedelmi forgalmazás akadályairól.

A jelentés végül arra a következtetésre jut, hogy az amerikai innováció fellendítéséhez a politikusoknak a tudományos, technikai, mérnöki és matematikai oktatás támogatásával elő kell segíteni ezeken a területeken a tehetségek kibontakozását, a különböző háttérű diákok ösztönzését az e területeken folytatandó tanulmányokra, valamint meg kell találni a magasan képzett bevándorlók amerikai munkavállalásának lehetőségeit.

TÁRGYSZAVAK: innováció, műszaki és tudományos fejlesztés, intézményi háttér, demográfiai helyzet, bevándorlók, Amerikai Egyesült Államok

RÓZSA GÁBOR

108/2016

A globális BMI-mortalitási együttműködés: a testtömegindex és a halálozás okai: négy kontinens 239 előretekintő tanulmányának egyéni résztvevőkön alapuló metaanalízise

The Global BMI Mortality Collaboration: Body-mass index and all cause mortality. Individual-participant-data meta-analysis of 239 prospective studies in four continents.

The Lancet, 2016. 10046. sz. 776–786. p.

URL: [http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)30175-1](http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736(16)30175-1)

DOI: 10.1016/S0140-6736(16)30175-1

A túlsúlyosak és elhízottak aránya világszerte rendkívül magas, és egyre csak növekszik. Az Egészségügyi Világszervezet becslése szerint 1,3 milliárd ember testtömegindexe (BMI)¹ jellemezhető 25–30 közötti értékkel, azaz ennyien tartoznak a túlsúlyo-

sok közé, míg további hatszázmillióan elhízottak (a BMI értékük harminc fölötti értéket vesz fel). Azt már számos kutatás alátámasztotta, hogy a kelleténél magasabb (illetve másik végletként, a kórosan alacsony) testsúly számos betegség kockázati tényezője, s a halálozási esélyeket is növeli. Az eddigi tanulmányok azonban általában egy-egy adott ország vagy földrész lakóira fókuszáltak, s így nem volt egyértelmű, hogy populációnként eltér-e az elhízás és a halálozás közötti összefüggés.

A 2013-ban elindított globális BMI-mortalitási együttműködés azt a célt tűzte ki, hogy a különböző népeiségeket standardizált módon összehasonlítva vizsgálja meg a testtömegindex és a halálozás kapcsolatát. Harminkét ország mintegy háromszáz intézetének ötszáz kutatóját vonták be abba a metaanalízisbe, amelyben négy földrész (Ázsia, Európa, Észak-Amerika, illetve Ausztrália és Új-Zéland) 239 prospektív kohorsz vizsgálatának adatait elemezték. A vizsgálatokat rendszeres irodalomkutatással azonosították, az 1970 és 2015 közötti időszakra koncentrálnak, a MEDLINE, az Embase, illetve a Scopus keresők segítségével. A vizsgálatoknál fontos szempont volt, hogy legalább százezer fős kohorszokkal dolgozzanak, rendelkezésre álljanak a testmagasságra, testsúlyra, életkorra és a nemre vonatkozó adatok, a kohorszba kerülés feltétele ne valamilyen krónikus betegség megléte legyen, legalább öt évig kövessék a vizsgálatban résztvevőket, illetve a halálozás tényét is rögzítsék. Az elemzésből kizárták a szélsőségesen alacsony (<15), illetve magas (>60) testtömegindexszel rendelkezőket, illetve a 20 évnél fiatalabbakat és a 90 évnél idősebbeket. Az esetleges zavaró tényezők miatt ugyancsak kihagyták a kutatásból azokat, akik valaha dohányoztak vagy krónikus betegségük volt a vizsgálat kezdetén, illetve akiknél a követési idő nem érte el a minimális öt évet. Mindezeket figyelembe véve 189 vizsgálat 3 951 455 résztvevőjének adatait, ezen belül összeségében 385 879 halálesetet tudtak elemezni.

Az elemzéshez a testtömegindex alapján hat, illetve kilenc kategóriába sorolták a résztvevőket, és minden BMI-kategóriához veszélyhányadost (HR) számoltak. A hatkategoritás felosztás esetén a 18,5–25 kg/m², normál testtömegű csoportot használva referenciaként, mind az alultápláltak (HR = 1,47, CI: 1,39–1,55), mind a túlsúlyosak (HR = 1,11, CI: 1,10–1,11), illetve az elhízottak különböző fokozatai magasabb halálozási veszélyhányadossal voltak jellemezhetőek (az összes elhízottnál HR = 1,64, CI: 1,61–1,67, de a legsúlyosabb, harmadik fokozatú elhízás-

¹ A testtömegindex (Body Mass Index, BMI) a kilogrammban mért testsúly és a méterben mért testmagasság négyzetének hányadosa.

nál a HR már 2,71). A normál, illetve a túlsúlyos kategóriákat további alcsoportokra bontva, összesen kilenc BMI-kategóriát használva az eredmények tovább finomodtak. Ebben az esetben a 22,5–25 kg/m² BMI-csoportot használták referenciaként, s azt tapasztalták, hogy a legalacsonyabb veszélyhányados a 20–22,5 kg/m² normál testtömegű csoportot jellemezte, az ennél alacsonyabb, illetve ennél magasabb testtömeg egyaránt emelte a halálozás esélyét. A metaanalízis eredményei szerint tehát egyértelmű a kapcsolat a kívánatosnál nagyobb testtömeg és a halálozás között, s határozottan állítható, hogy már a túlsúlyosság is emeli a kockázatot, nemcsak az elhízás súlyosabb fokozatai, mint ahogy az eddigi egyedi tanulmányokból esetleg kiderülhetett. Az összefüggés valamennyi kontinens esetében szignifikáns volt, de enyhe eltérések azért mutatkoztak: az alultápláltakra és a 40 kg/m² fölötti, legsúlyosabb kategóriába tartozókra vonatkozó veszélyhányados valamivel magasabb volt Európában, mint Kelet-Ázsiában, illetve a 30–35 kg/m² kategóriában magasabb volt az európai, mint az észak-amerikai HR-érték. Valamennyi vizsgált régióban megállapítható volt, hogy fiatalabb életkorban nagyobb volt az elhízás halálozási veszélyt növelő hatása, mint az időseknél, illetve a férfiakra is magasabb HR volt jellemző a nőkhöz viszonyítva (ez utóbbi megállapítás konzisztens azzal, hogy ugyanabba a BMI-kategóriába tartozó férfiaknál magasabb a férfiak inzulinrezisztenciája, 2. típusú cukorbetegség prevalenciája). Az elhízás legenyhébb kategóriájába tartozó férfiak, figyelembe véve a rájuk jellemző magasabb korszpecifikus halálozást, mintegy háromszor akkora többlet-halálozással kell, hogy számoljanak, mint az ugyanezen testtömegindex-kategóriába tartozó nők. Mivel az elhízás prevalenciája területenként eltérő, ezért az elhízásnak tulajdonítható halálozási arány is kontinensenként változik. A becslések szerint megelőzhető lenne az idő előtti halálozás ötöde Észak-Amerikában, hatoda Ausztráliában, hetede Európában illetve huszada Ázsiában, ha azok, akik ma a túlsúlyosak/elhízottak táborát gyarapítják, valamennyien a normál testtömegűek közé tartoznának.

TÁRGYSZAVAK: elhízás, testtömegindex, halálozás, nemzetközi összehasonlítás

BOROS JULIANNA

Társadalom

109/2016

Az ENSZ Statisztikai Bizottsága jóváhagyta a Fenntartható Fejlődési Célok indikátorainak kereteit

UN Statistical Commission agrees on global indicator framework

Sustainable Development Agenda. Press material. 2016. március 11.

URL: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2016/03/un-statistical-commission-endorses-global-indicator-framework/>

Az ENSZ Statisztikai Bizottságának 47. plenáris ülésén egyetértés született a világszervezet 2015-ben elfogadott Fenntartható Fejlődési Céljai (SDG)¹ megvalósulásának nyomán követésére és felülvizsgálatára hivatott globális indikátorokról. A 17 cél teljesülésének követésére az erre megalakult szakértői csoport 2016 márciusában kiindulópontként 230 globális jelzőszám használatában állapodott meg. „A keretek kijelölése nem a folyamat végpontja, ellenkezőleg, ez csak a kezdet” – figyelmeztetett az ENSZ gazdasági és szociális ügyekben illetékes főtitkár-helyettese. Ennek megfelelően az indikátorok kiválasztott készlete az ismertek bővülésével, új eszközök és adatforrások feltárásával párhuzamosan az évek során kiegészítésre fog szorulni.

A kijelölt globális mutatók nem feltétlenül alkalmazandók maradéktalanul minden egyes tagállamban. A fenntartható fejlődésért az egyes országok viselik a felelősséget, amelyek az indikátorok alkalmazásában tekintettel lesznek saját adottságaikra, fejlettségi szintjükre. Mi több: elvárás, hogy a regionális és országos monitorozásra kiegészítő jelzőszámok keletkezzenek. Az indikátor-keret rendelkezésének teljesülésében alapvető követelmény, hogy javuljon az adatok dezaggregáltsága, hogy jövedelmek, nemek, életkorok, migrációs és egyéb jellemzők szerinti megbízható bontások jöjjenek létre.

Az ENSZ fenntartható fejlődést felügyelő magas szintű politikai fóruma 2016 júliusában megkezdte huszonegy ország 2030-ig terjedő program témák szerint tagolt elképzeléseinek áttekintését. Az önként jelentkező országok közt van Kína, Franciaország, Németország, Marokkó, Uganda. Elképzeléseik tüzetes vizsgálatát követően a fórum várhatóan

¹ Ismertetésük: *Nemzetközi Statisztika Figyelő*, 2015. 4. sz. 1–5. p.